

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย
A SYNTHESIS OF RESEARCH ON LEARNING AMONG OLDER ADULTS
IN THAILAND

พัชรารวรรณ แก้วกันทะ Patcharawan Kaewkanta*

กมลวรรณ บุญสัมปทา Kamonwan Boonsumpata*

ลำไย สีหามาตย์ Lumyai Seehamat*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสถานภาพและคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 โดยพิจารณาด้านแนวคิด กรอบการวิจัย วิธีวิจัย และบริบทของการศึกษา (2) สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และ (3) สังเคราะห์ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด ได้แก่ ผลลัพธ์การเรียนรู้ คุณภาพชีวิตการมีส่วนร่วมทางสังคม และสุขภาวะ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการวิจัย จำนวน 20 เรื่อง ซึ่งครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างทั้งผู้สูงอายุในชุมชน สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผู้สูงอายุ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสรุปรายละเอียดงานวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-Analysis) กับงานวิจัยที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพลและใช้การวิเคราะห์เนื้อหา กับงานวิจัยที่ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์เชิงห่อภิมาณได้ เพื่อสังเคราะห์แนวทางและรูปแบบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ผลการสังเคราะห์พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาคืองานวิจัยเชิงปริมาณ คิดเป็นร้อยละ 30 และงานวิจัยผสมผสานวิธีและการสัมภาษณ์เชิงลึก คิดเป็นร้อยละ 25 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้มากที่สุดคือผู้สูงอายุในชุมชน

*วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

Corresponding author, e-mail Kamonwan@feu.ac.th Tel. 086 586 9941

วันที่รับบทความ: 26 มีนาคม 2569, วันที่แก้ไขบทความเสร็จ: 8 พฤษภาคม 2569, วันที่ตอบรับบทความ: 10

พฤษภาคม 2569

คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาคือสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 25 และเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้อง คิดเป็นร้อยละ 15 เครื่องมือวิจัยที่ใช้ส่วนใหญ่ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มแบบสอบถาม การสังเกตและการวิเคราะห์เอกสาร โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สถิติเชิงพรรณนา เช่น ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุควรมุ่งเน้นการสร้างระบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ ทั้งด้านสุขภาพ สังคม และการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: การเรียนรู้, ผู้สูงอายุ, การสังเคราะห์งานวิจัย

Abstract

This study synthesized researches related to the elderly learning in Thailand. The objectives of the study were: (1) to examine the status and characteristics of researches on the elderly learning in Thailand conducted between 2017 and 2025, focusing on concepts, research frameworks, research methods, and study contexts, (2) to synthesize knowledge regarding approaches and models of learning management for the elderly in relation to the concept of lifelong learning, and (3) to synthesize the effectiveness of learning management for the elderly based on indicators including learning outcomes, quality of life, social participation, and well-being. The data deriving from 20 research studies covered various participant groups, including the community-dwelling elderly, members of elderly schools, community leaders or individuals involved in organizing activities for the elderly as well as the experts in the elderly development. The research instrument used for data collection was a research summary form.

Data analysis employed meta-analysis for studies that reported sufficient statistical information for effect size calculation and applied the content analysis for studies that could not be analyzed through meta-analysis in order to systematically synthesize approaches and developmental models. The findings revealed that the majority of studies employed qualitative research methods (45%), followed by quantitative research (30%) and mixed-methods research (25%). The most frequently studied participants were the community-dwelling elderly (55%), followed by members of elderly schools (25%) and community leaders or related stakeholders (15%). The commonly used research instruments included in-depth interviews, focus group discussions, questionnaires, observation, and document analysis. Data analysis methods primarily consisted of content analysis, and descriptive statistics such as percentage, mean, and standard deviation. The analysis of qualitative data derived from interviews and focus

group discussions indicated that the development of learning for the elderly should emphasize the creation of learning systems that are appropriate to the context of the elderly in terms of health, social engagement, and individual capacity development. Such approaches would enable the elderly to have meaningful lives and maintain a good quality of life in an aging society.

Keywords: Learning, The Elderly, Research Synthesis

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลกในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้หลายประเทศเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) อย่างรวดเร็ว โดยองค์การสหประชาชาติรายงานว่า สัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลก และประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้วโดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในอนาคต (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลจากอัตราการเกิดที่ลดลงและความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขที่ทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความท้าทายสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม

ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในระบบการศึกษา แต่ครอบคลุมการเรียนรู้ในบริบทของชีวิตจริง ชุมชน และประสบการณ์ (UNESCO, 2016) สำหรับผู้สูงอายุ การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนลดความโดดเดี่ยวและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน

ในบริบทของประเทศไทย การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้รับการผลักดันผ่านนโยบายและโครงการต่าง ๆ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ส่งผลให้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งการพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงลึกพบว่างานวิจัยที่มีอยู่ ยังมีข้อจำกัดสำคัญ กล่าวคือ (1) ขาดการบูรณาการกรอบแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเป็นระบบ (2) มีความหลากหลายในวิธีวิจัยและบริบทจนยากต่อการสรุปองค์ความรู้ร่วม (3) ยังไม่มีการสังเคราะห์หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อชี้ให้เห็น “รูปแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผล” อย่างชัดเจน และ (4) ขาดข้อเสนอเชิงนโยบายหรือแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลเชิงระบบ ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้งานวิจัยจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ยังไม่สามารถอธิบายภาพรวมขององค์ความรู้ แนวโน้ม การศึกษา และประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยได้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ

ดังนั้น การสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) จึงมีบทบาทสำคัญในการรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปองค์ความรู้จากงานวิจัยที่มีอยู่ เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับสถานภาพและ แนวโน้มของการวิจัย อีกทั้งช่วยระบุช่องว่างขององค์ความรู้ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและ การพัฒนาได้อย่างมีหลักฐานรองรับ (Borenstein et al., 2009; Page et al., 2021)

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2560–2568 เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของงานวิจัย แนวโน้มของประเด็นศึกษา และองค์ ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและประสิทธิผลของการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ อันจะนำไปสู่การสร้าง องค์ความรู้เชิงระบบ และเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนานโยบาย การออกแบบกิจกรรม และการ จัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพและคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน ประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 โดยพิจารณาด้านแนวคิด กรอบการวิจัย วิธีวิจัย และบริบท ของการศึกษา
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดย เชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)
3. เพื่อสังเคราะห์ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด ได้แก่ ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes) คุณภาพชีวิต (Quality of Life) การมีส่วนร่วมทาง สังคม (Social Participation) และสุขภาวะ (Well-being)

นิยามเชิงปฏิบัติการของประสิทธิผลการเรียนรู้

ในการวิจัยครั้งนี้ “ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” หมายถึง ระดับการ เปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้ โดย พิจารณาจากตัวชี้วัดหลัก 4 ด้าน ได้แก่ (1) ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes) เช่น ความรู้ ทักษะ และความสามารถในการนำไปประยุกต์ใช้ (2) คุณภาพชีวิต (Quality of Life) ครอบคลุมด้าน ร่างกาย จิตใจ และสังคม (3) การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) เช่น การเข้าร่วมกิจกรรม และบทบาทในชุมชน และ (4) สุขภาวะ (Well-Being) ซึ่งสะท้อนความพึงพอใจและความสมดุลในการ ดำรงชีวิต ทั้งนี้ ประสิทธิผลดังกล่าวพิจารณาจากการเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre–Post Comparison) หรือค่าขนาดอิทธิพล (Effect Size) ที่รายงานในงานวิจัยต้นทาง ซึ่งใช้เป็น ตัวแทนระดับความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ (Borenstein et al., 2009; Merriam & Bierema, 2014)

คำถามการวิจัย

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 มีคุณลักษณะเป็นอย่างไร
2. งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 มีองค์ความรู้ด้านแนวทางรูปแบบ และประสิทธิผลของการเรียนรู้เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงระหว่างปีพุทธศักราช 2560–2568 ในรูปแบบปริทัศน์นิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หรือบทความวิชาการของนิสิต นักศึกษา และอาจารย์ในสถาบันการศึกษา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทชุมชนและสังคมไทย

งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ในการศึกษาค้นนี้มีจำนวน 20 เรื่อง ซึ่งครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชน สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผู้สูงอายุ

เนื้อหาของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ครอบคลุมประเด็นสำคัญเกี่ยวกับ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ การพัฒนารูปแบบหรือกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาวะของผู้สูงอายุ ตลอดจนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) ควบคู่กับการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) เพื่ออธิบายและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยอย่างเป็นระบบ โดยในส่วนของวิเคราะห์อภิมาน ผู้วิจัยคัดเลือกงานวิจัยที่รายงานข้อมูลเชิงสถิติอย่างครบถ้วนและเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพล (Effect Size) ซึ่งใช้เป็นตัวแทนของผลการจัดการเรียนรู้ต่อผู้สูงอายุ จากนั้นจึงนำค่าขนาดอิทธิพลดังกล่าวมารวมผลเพื่อประมาณค่าผลรวมของงานวิจัย และวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างงานวิจัยอย่างเป็นระบบ

การวิจัยนี้ตั้งอยู่บนกรอบปรัชญาปฏิฐานนิยม (Positivism) ซึ่งเชื่อว่าปรากฏการณ์ทางการศึกษาสามารถศึกษา อธิบาย และตรวจสอบได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์และการวัดเชิงปริมาณ โดยมุ่งแสวงหาข้อสรุปเชิงประมาณค่า (Probabilistic Truth) ผ่านการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยจำนวนมากอย่างเป็นระบบ เพื่อลดอคติและเพิ่มความแม่นยำของข้อค้นพบทางวิชาการ

ผู้วิจัยดำเนินการสืบค้นงานวิจัยจากฐานข้อมูล ได้แก่ ThaiLIS, TDC (Thai Digital Collection) และฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ออนไลน์ (E-Thesis) โดยกำหนดคำสำคัญ เช่น “การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ”, “Elderly Learning”, “Lifelong Learning”, “Older Adults” และกำหนดช่วงเวลา พ.ศ. 2560–2568

กระบวนการคัดเลือกงานวิจัยดำเนินการตามแนวทาง PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. Identification: การค้นหาและรวบรวมงานวิจัย
2. Screening: การคัดกรองจากชื่อเรื่องและบทคัดย่อ
3. Eligibility: การพิจารณาฉบับเต็มตามเกณฑ์ที่กำหนด
4. Inclusion: การคัดเลือกงานวิจัยเข้าสู่การวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์หือภิมาน การวิจัยครั้งนี้กำหนดให้ “ประสิทธิผลของการเรียนรู้” ถูกแทนด้วยค่าขนาดอิทธิพล (Effect Size) ซึ่งสะท้อนระดับความแตกต่างของผลลัพธ์การเรียนรู้ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมหรือความแตกต่างระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยค่าดังกล่าวใช้เป็นตัวชี้วัดเชิงปริมาณของความแรงของผลการจัดการเรียนรู้ในภาพรวม ขณะเดียวกัน สำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพหรือผสมวิธี ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในมิติของคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมทางสังคม และสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อให้การตีความประสิทธิผลครอบคลุมทั้งเชิงปริมาณและเชิงบริบท

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ งานวิจัยที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกตามกระบวนการ PRISMA ซึ่งประกอบด้วยวิทยานิพนธ์และรายงานวิจัยจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ในประเทศไทย ประกอบด้วย งานวิจัยปริญญานิพนธ์ หรือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา และงานวิจัยของอาจารย์ในสถาบันการศึกษา จำนวน 18 แห่ง และ งานวิจัยส่วนบุคคลที่เป็นสถาบันเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จำนวน 2 แห่ง ตามที่ได้นำเสนอในขอบเขตของการวิจัยข้างต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยและเกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัย โดยใช้แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยนางลักษณ์ วิรัชชัย (2542) มีเนื้อหาสาระในการประเมิน 7 ด้าน ได้แก่ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีการดำเนินการวิจัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ การนำเสนอรายงานงานวิจัยและคุณภาพงานวิจัย มีลักษณะเป็นมาตราประมาณค่า 5 ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละระดับ (Rubric) ตั้งแต่ 0 – 4 เกณฑ์ในการแปลผลการประเมินคุณภาพงานวิจัย

2. แบบสรุปรายงานการวิจัย เป็นแบบบันทึกข้อมูลคุณลักษณะงานวิจัย แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย 2) ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของงานวิจัย และ 3) ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย

เกณฑ์การคัดเลือกงานวิจัย

เพื่อให้การสังเคราะห์มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกงานวิจัย (Inclusion Criteria) ดังนี้

1. เป็นงานวิจัยที่ดำเนินการในบริบทประเทศไทย
2. มีวัตถุประสงค์เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. เป็นงานวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลองที่รายงานข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพล (เช่น ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t , F , หรือ Effect Size) สำหรับการวิเคราะห์ถ้อยความ หรือเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพหรือผสมวิธี ที่ให้ข้อมูลเชิงอธิบายเกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบการพัฒนา
4. เป็นวิทยานิพนธ์ ปรียญานิพนธ์ หรือรายงานการวิจัยที่ผ่านกระบวนการประเมินคุณภาพ จากสถาบันการศึกษา

อนึ่ง งานวิจัยที่ถูกคัดออก (Exclusion Criteria) ได้แก่ งานวิจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยโดยตรง งานบทความเชิงทฤษฎีหรือเชิงนโยบายที่ไม่มีข้อมูลการทดลอง และงานวิจัยที่ไม่รายงานข้อมูลเชิงสถิติหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถนำมาสังเคราะห์ได้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจากฐานข้อมูล Thailis และข้อมูลงานวิจัยออนไลน์ (E-Thesis) โดยสืบค้นที่เผยแพร่ระหว่างปี 2560 – 2568
2. อ่านงานวิจัยในเบื้องต้น เพื่อตรวจสอบเนื้อหา และใช้แบบคัดเลือกรงานวิจัยที่จะนำมาสังเคราะห์ว่ามีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่จะศึกษาตามที่กำหนดไว้หรือไม่
3. ใช้แบบสรุปสังเคราะห์รายละเอียดงานวิจัยกับงานวิจัยที่ผ่านการคัดเลือกตามแบบคัดเลือกรงานวิจัย
4. จำแนกงานวิจัยตามประเภทของงานวิจัยและเตรียมวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะของงานวิจัย ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวนและร้อยละ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของงานวิจัย เช่น ปีที่ทำการวิจัย ประเภทงานวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ถ้อยความ (Meta-Analysis) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ถ้อยความกับงานวิจัยที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วน โดยคำนวณขนาดอิทธิพล (Effect Size) ตามสูตรของ Glass, G.V. (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542) พบว่ามีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพลจากงานวิจัยทั้งหมด 20 เรื่อง พบว่ามีงานวิจัยจำนวน 6 เรื่อง ที่รายงานข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t หรือค่า Z ที่สามารถแปลงเป็นค่าขนาดอิทธิพลได้ จึงนำเข้าสู่การ

วิเคราะห์ อภิमान ส่วนงานวิจัยที่เหลือใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เนื่องจากเป็นงานเชิงคุณภาพ งานผลงานวิธี หรือรายงานข้อมูลเชิงสถิติไม่เพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพล

ค่าขนาดอิทธิพลคำนวณในรูปของ Cohen's d และปรับเป็น Hedges' g เพื่อลดอคติจากขนาดกลุ่มตัวอย่าง สำหรับงานวิจัยแบบก่อนและหลังใช้ค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังหารด้วยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานรวม ส่วนงานวิจัยที่รายงานค่า t หรือ Z ใช้การแปลงค่าสถิติดังกล่าวเป็นค่าขนาดอิทธิพลตามสูตรมาตรฐาน ทั้งนี้ เนื่องจากงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์มีความแตกต่างกันด้านรูปแบบกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง ระยะเวลาการทดลอง และตัวแปรตาม จึงใช้แบบจำลองอิทธิพลสุ่ม (Random-Effects Model) ในการประมาณค่าขนาดอิทธิพลรวม พร้อมรายงานช่วงความเชื่อมั่น 95% และประเมินความแปรปรวนระหว่างงานวิจัยด้วยสถิติ I^2 ดังนี้

ลำดับ	งานวิจัย	n	สถิติที่ใช้ คำนวณ	Hedges' g	95% CI	ระดับ อิทธิพล
1	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพ ผู้สูงอายุ	37	Mean/SD ก่อน-หลัง	1.45	0.89–2.01	สูง
2	โปรแกรมส่งเสริมสุขภาพต่อ คุณภาพชีวิต	40	Wilcoxon Z	0.79	0.32–1.26	ปานกลาง
3	โปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อคุณภาพชีวิต	100	Mean/SD กลุ่ม ทดลอง – ควบคุม	5.27	4.83–6.61	สูงมาก
4	โปรแกรมสร้างสุข 5 มิติ	50	Mean/SD ก่อน-หลัง	1.25	0.79–1.71	สูง
5	โปรแกรมส่งเสริมสุขภาพจิต ต่อภาวะซึมเศร้า	60	Mean/SD ผลต่างกลุ่ม ทดลอง– ควบคุม	1.73	1.14–2.33	สูง
6	ศูนย์การเรียนรู้การดูแล ผู้สูงอายุ เขตสุขภาพที่ 4	5,926	Mean/SD ก่อน-หลัง	0.14	0.11–0.18	ต่ำ

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับงานวิจัยที่ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์อภิमानได้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสังเคราะห์แนวคิด รูปแบบการพัฒนา และกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ปรากฏร่วมกันในงานวิจัย โดยการใช้การจัดหมวดหมู่และการตีความเชิงอุปนัยเพื่ออธิบายบริบทและเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 1 ลักษณะทั่วไปของงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประเด็น	รายละเอียด	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
ปีที่ดำเนินการวิจัย	พ.ศ. 2565–2568	12	60.00
	พ.ศ. 2560–2564	8	40.00
สถาบันที่ดำเนินการวิจัย	มหาวิทยาลัยของรัฐ	14	70.00
	มหาวิทยาลัยเอกชน	4	20.00
	หน่วยงานอื่น ๆ	2	10.00
รวม		20	100.00

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ดำเนินการในช่วง ปี พ.ศ. 2565–2568 คิดเป็นร้อยละ 60 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของนักวิจัยต่อประเด็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในช่วงที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ สถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตงานวิจัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการศึกษาและการพัฒนาสังคม

ตารางที่ 2 ประเภทของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์

ประเภทงานวิจัย	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
การวิจัยเชิงคุณภาพ	9	45.00
การวิจัยเชิงปริมาณ	6	30.00
การวิจัยแบบผสมวิธี	5	25.00
รวม	20	100

จากตารางที่ 2 งานวิจัยส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมา คือ การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยแบบผสมวิธีตามลำดับ ผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่างานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยมุ่งเน้นการศึกษาริบท ประสพการณ์ และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่าการศึกษาทางสถิติหรือการทดลองเชิงปริมาณ

ตารางที่ 3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
ผู้สูงอายุในชุมชน	11	55.00
สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ	5	25.00
ผู้นำชุมชน/ผู้เกี่ยวข้อง	3	15.00
ผู้เชี่ยวชาญ	1	5.00
รวม	20	100

จากตารางที่ 3 พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาคือสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาศึกษาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยมักเกิดขึ้นในบริบทของชุมชนและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ประเด็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ผลการสังเคราะห์ประเด็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสามารถจัดลำดับได้ 5 ประเด็นหลัก โดยประเด็นที่พบมากที่สุดคือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 35 (7 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง) ซึ่งงานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งศึกษาแนวทางและกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาความรู้ ทักษะการดำรงชีวิต การดูแลสุขภาพ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งในรูปแบบการเรียนรู้ในชุมชนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ

ประเด็นรองลงมาคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 25 (5 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มนี้มักมุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพ การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และการพัฒนาทักษะที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุขในสังคม

นอกจากนี้ ยังพบประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนารูปแบบหรือกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 20 (4 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง) ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามของหน่วยงานทางการศึกษาและองค์กรชุมชนในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับลักษณะและความต้องการของผู้สูงอายุ เช่น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน

ขณะที่ประเด็นเกี่ยวกับการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 15 (3 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง) ซึ่งเน้นบทบาทของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนประเด็นเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบในสัดส่วนที่น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 5 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้เทคโนโลยีจะมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน แต่การศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวยังมีจำนวนจำกัด

เมื่อพิจารณาจากภาพรวมของข้อมูลดังกล่าว พบว่างานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเรียนรู้ในระดับบุคคลและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน เป็นหลัก มากกว่าการศึกษาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทของระบบการเรียนรู้หรือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างขององค์ความรู้ที่ควรได้รับการศึกษาและพัฒนาเพิ่มเติมในการวิจัยในอนาคต

บทสรุป

ผลการวิเคราะห์อภิमान

ผลการวิเคราะห์อภิमानจากงานวิจัยที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพล (Effect Size) ของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการใช้โปรแกรมหรือกิจกรรมแทรกแซงมีค่าขนาดอิทธิพลในระดับสูง ($d > 0.80$) ในขณะที่การพัฒนาทั่วไปให้ผลในระดับต่ำถึงปานกลาง ส่งผลให้ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับสูงประมาณ ($d = 1.29$) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า “รูปแบบกิจกรรมหรือโปรแกรม” เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับสุขภาวะของผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาตามลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่างานวิจัยที่ใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมชุมชน และการจัดกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีแนวโน้มรายงานผลลัพธ์ของการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอยู่ในช่วงค่าเฉลี่ย 2.51–4.50 ซึ่งสะท้อนระดับปานกลางถึงระดับสูงเนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งช่วยส่งเสริมทั้งการพัฒนาความรู้ ทักษะ และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ในขณะที่งานวิจัยที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบการอบรม การให้ความรู้ หรือกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ มีแนวโน้มรายงานผลลัพธ์ของการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอยู่ในช่วงค่าเฉลี่ย 2.51–3.50 ซึ่งสะท้อนระดับปานกลางโดยกิจกรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ การดูแลตนเอง และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์จำนวน 20 เรื่อง พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มีการรายงานข้อมูลเชิงสถิติอย่างครบถ้วน เช่น ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) เพื่อทดสอบผลของกิจกรรมหรือรูปแบบการเรียนรู้ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยผลการสังเคราะห์พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่รายงานว่าผู้สูงอายุมีระดับการเรียนรู้หรือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์อภิมานจากงานวิจัย จำนวน 6 เรื่องที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วน พบว่าค่าขนาดอิทธิพลรวมภายใต้แบบจำลองอิทธิพลสุ่มเท่ากับ Hedges' $g = 1.79$, 95% CI [0.70, 2.88] แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมีอิทธิพลโดยรวมในระดับสูง อย่างไรก็ตามพบค่าความแปรปรวนระหว่างงานวิจัยในระดับสูงมาก ($I^2 = 97.78\%$) สะท้อนว่างานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ มีความแตกต่างกันมากในด้านรูปแบบกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง ตัวแปรผลลัพธ์ และระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม แต่เมื่อพิจารณาเพิ่มเติมพบว่า งานวิจัยบางเรื่องมีค่าขนาดอิทธิพลสูงมากกว่างานอื่นอย่างชัดเจน จึงควรตีความผลรวมด้วยความระมัดระวัง ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ความไวโดยตัดงานที่มีค่าขนาดอิทธิพลสูงผิดปกติออก พบว่าค่าขนาดอิทธิพลรวมยังอยู่ในระดับสูง คือ Hedges' $g = 1.05$, 95% CI [0.32, 1.77] และยังมีความแปรปรวนสูง ($I^2 = 94.73\%$) ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้ขนาดผลจะแตกต่างกันระหว่างงานวิจัยแต่ภาพรวมยังสนับสนุนว่ากิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้มีแนวโน้มส่งผลเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุ

จากผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในชุมชน การเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ สามารถส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การอภิปรายผลเชิงประสิทธิผล

ผลการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในประเทศไทยส่วนใหญ่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง (UNESCO, 2016; Merriam & Bierema, 2014) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้มิได้เพียงยืนยันความสอดคล้องเชิงแนวคิดเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นเชิงวิเคราะห์ว่า รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวทำหน้าที่เป็น “กลไก” สำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในมิติองค์รวม กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงการเรียนรู้กับประสบการณ์ชีวิต ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ การมีส่วนร่วมทางสังคม และคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การอนามัยโลกที่มองผู้สูงอายุในมิติของการพัฒนาอย่างมีคุณค่าในสังคม (WHO, 2002)

ทั้งนี้ ในการวิจัยครั้งนี้ “ประสิทธิผลของการเรียนรู้” มิได้จำกัดเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ แต่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงในมิติของคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมทางสังคม และสุขภาวะของผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม (UNESCO, 2016) โดยเมื่อพิจารณาเชิงกลไก พบว่าผลลัพธ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ภายใต้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) กล่าวคือ กระบวนการที่ผู้สูงอายุได้มีประสบการณ์ตรง (Concrete Experience) ร่วมกับการสะท้อนคิด (Reflective Observation) และการนำไปทดลองใช้ (Active Experimentation) มีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายของการเรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้มีความลึกและยั่งยืนมากกว่าการรับความรู้แบบถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว

ในทำนองเดียวกัน การที่ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้ สามารถตีความได้ภายใต้กรอบแนวทางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning Theory) ซึ่งเสนอว่าผู้ใหญ่เรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อการเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิต มีความยืดหยุ่น และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนกำหนดทิศทางการเรียนรู้ของตนเอง (Merriam & Bierema, 2014) ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในบริบทไทยที่เน้นการเรียนรู้ในชุมชนและการมีส่วนร่วม จึงไม่ใช่เพียงลักษณะเชิงบริบทแต่เป็น “เงื่อนไขเชิงทฤษฎี” ที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยในระดับสากล พบว่าแนวทางการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของประเทศไทย มีความสอดคล้องกับแนวโน้มสากล (OECD, 2021) อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่สำคัญคือ งานวิจัยในต่างประเทศมีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น E-Learning และ Mobile Learning ในสัดส่วนที่สูงกว่าซึ่งสะท้อนการพัฒนาไปสู่ “Digital Lifelong Learning” อย่างเป็นระบบ (European Commission, 2020) ในขณะที่บริบทประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในด้านนี้ โดยสามารถอธิบายได้จากปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงบริบท ได้แก่ ทักษะดิจิทัลของผู้สูงอายุ การเข้าถึงเทคโนโลยี และการออกแบบการเรียนรู้ที่ยังเน้นรูปแบบเผชิญหน้า (Van Dijk, 2006; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565)

ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นช่องว่างขององค์ความรู้ที่สำคัญ กล่าวคือ แม้การเรียนรู้ในชุมชนจะมีประสิทธิผลสูงในบริบทไทย แต่การพัฒนา “รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning)” และ “การเรียนรู้ดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอเมื่อเทียบกับแนวโน้มในระดับสากล (OECD, 2021) ซึ่งชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่บูรณาการทั้งมิติทางสังคมและเทคโนโลยี

นอกจากนี้ แม้ว่างานวิจัยส่วนใหญ่จะรายงานผลลัพธ์ในเชิงบวก แต่เมื่อพิจารณาเชิงวิพากษ์ พบว่าค่าประสิทธิผลอาจได้รับอิทธิพลจากข้อจำกัดของงานวิจัย เช่น ระยะเวลาการทดลองที่สั้น ความแตกต่างของเครื่องมือวัด และขนาดกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Borenstein et al. (2009) ที่ระบุว่าความแปรปรวนของผล (Heterogeneity) เป็นประเด็นสำคัญในการสังเคราะห์งานวิจัย และควรได้รับการพิจารณาในการตีความผล

การสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ สามารถยกระดับข้อค้นพบจากการพรรณนาไปสู่ข้อสรุปเชิงสังเคราะห์ ได้ว่า “ประสิทธิผลของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทประเทศไทยไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับระดับของการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงกับ

ประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนเป็นสำคัญ” กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากประสบการณ์ และนำไปใช้จริง จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในมิติองค์รวมทั้งด้านความรู้ คุณภาพชีวิตและสุขภาวะมากกว่ากิจกรรมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ ข้อค้นพบจากการสังเคราะห์ยังชี้ให้เห็น “รูปแบบเชิงแนวโน้ม (Pattern)” ที่สำคัญ กล่าวคือ การเรียนรู้ในชุมชนและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสามารถอธิบายได้ในฐานะ “กลไกหลัก (Core Mechanism)” ของการเรียนรู้ผู้สูงอายุในบริบทไทย ขณะที่การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลยังอยู่ในระดับ “ปัจจัยเสริม (Supporting Factor)” ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของระบบการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทย ข้อค้นพบดังกล่าวนำไปสู่การเสนอกรอบความเข้าใจใหม่ว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทไทยมีลักษณะเป็น “Community-Based Experiential Learning System” ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ในบริบทชุมชนเป็นหลัก และยังต้องการการพัฒนาเพิ่มเติมในมิติของ Digital Lifelong Learning เพื่อให้สอดคล้องกับแนวโน้มสังคมในอนาคต

โดยสรุป ผลการสังเคราะห์ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้ในมิติองค์รวม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์ความรู้ในอนาคตควรมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล การออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน และการพัฒนาเชิงระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทสังคมผู้สูงอายุยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการสังเคราะห์งานวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) และการเรียนรู้ในบริบทชุมชน มีแนวโน้มให้ผลลัพธ์ด้านการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในช่วง ระดับปานกลางถึงระดับสูง (ค่าเฉลี่ยประมาณ 2.51–4.50) และในกรณีที่เป็นโปรแกรมหรือกิจกรรมเชิงแทรกแซงที่มีโครงสร้างชัดเจน พบว่ามีขนาดอิทธิพลในระดับสูง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็น “โปรแกรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ” มากกว่าการจัดกิจกรรมในรูปแบบการให้ความรู้เพียงอย่างเดียว ซึ่งจากผลการสังเคราะห์พบว่า กิจกรรมลักษณะหลังมีแนวโน้มให้ผลลัพธ์เพียง ระดับปานกลาง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า พื้นที่การเรียนรู้ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีบทบาทสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับที่สูงขึ้น จึงควรส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา “ระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” ที่เชื่อมโยงทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ สุขภาพ และสังคมอย่างบูรณาการ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมหรือการทดลองที่ยาวนานขึ้น เพื่อศึกษาผลกระทบของกิจกรรมการเรียนรู้ต่อการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว
2. ควรขยายขอบเขตของการวิจัยไปยังกลุ่มผู้สูงอายุในบริบทที่หลากหลาย เช่น ผู้สูงอายุในเขตเมือง ผู้สูงอายุในเขตชนบท หรือผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทที่แตกต่างกัน
3. ควรมีการศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลหรือแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมยุคดิจิทัล
4. ควรมีการพัฒนาเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย เพื่อให้การประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). *การวิเคราะห์อภิมาน (Meta-analysis)*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *เกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัยทางการศึกษา*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย*. สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T., & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to meta-analysis*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9780470743386>
- European Commission. (2020). *Digital education action plan 2021–2027*. European Commission.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.
- Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2014). *Adult learning: Linking theory and practice*. Jossey-Bass.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). *The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews*. *BMJ*, 372, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>

Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *Skills for learning, skills for life: Supporting lifelong learning in ageing societies*. OECD Publishing.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2016). *Recommendation on adult learning and education*. UNESCO Institute for Lifelong Learning. <https://uil.unesco.org>

van Dijk, J. (2006). "Digital divide research, achievements and shortcomings." *Poetics*, 34(4–5), 221–235. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2006.05.004>

World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215>